

УДК 37.016:003-028.31

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-204-261-264

ФЕДОТОВА Світлана Олександрівна –

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри методик дошкільної
та початкової освіти

Центральноукраїнського державного
педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7257-122X>

e-mail: sfedotova2209@gmail.com

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ВИРАЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Робота сучасного закладу дошкільної освіти спрямована на розвиток і виховання дитини творчої, яка тонко відчуває і розуміє поетичне слово, емоційний потенціал твору (вірша, казки, оповідання), володіє і точно передає власні емоції та розуміє почуття інших людей, наділеною емпатією, вміє вільно і вправно керувати своїм тілом, позою, рухами, жестами.

Освітня програма для дітей-дошкільнят передбачає розвиток творчих можливостей вихованців: виразне читання віршів, розповідь казок, використання елементів інсценізацій, драматизацій, участь у театральній-ігровій діяльності [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науково-методичній літературі розглянуто різні аспекти опрацювання вірша: психологічні основи становлення й розвитку мовлення (О. О. Леонтєв, М. І. Жинкін, П. Я. Гальперін, Б. Г. Ананьєв), процес сприймання віршованих творів (Л. С. Виготський, Б. С. Мейлах, П. Я. Якобсон).

Методичні дослідження визначають такі напрями: навчання читання віршованого твору (О. В. Джежелей, Л. В. Живицька); традиційні та інноваційні прийоми з віршем (А. Богуш, Л. Варзацька, Л. В. Живицька, О. Савченко, Л. Фесюкова, Д. Родарі та ін.).

Мета статті – проаналізувати методичні прийоми, що спрямовані на формування у дошкільників правильного розуміння смислу твору (робота над логічними наголосами, темпом, відповідними рухами, жестами).

Виклад основного матеріалу дослідження. Для формування навички виразного мовлення (читання) у дітей-дошкільників важливою є робота над логічним наголосом. Науковці сформулювали правила виділення логічних наголосів: логічний наголос падає на

– слова, що когось або щось уперше називають;

– слова, що передають зіставлення чи протиставлення;

– слова, що означають перелік;

– слова, що стоять наприкінці речення [1, с. 198 – 205].

Звісно, ці правила дитині-дошкільнику незрозумілі. Як показує практика, дошкільник читає вірш або без логічних наголосів (вимовляє всі слова на одному рівні), або невинувато вигукує певні слова. Дотримання правильного логічного наголосу при читанні вірша допоможе дитині зрозуміти і засвоїти смисл твору, його емоційний потенціал і точно передати смисл та відтворити певну емоцію. Ефективною вправою для засвоєння дітьми логічного наголосу буде прийом «Буксир» логічного наголосу», /імітаційна вправа/. Суть її така: діти, уважно послухайте, як я читаю, наприклад, вірш Ліни Костенко «Бузиновий цар», повторюйте рядки разом зі мною (одночасний «Буксир»).

Ліна Костенко

Бузиновий цар

У садочку–зеленочку

Ходить вишня у віночку.

Хтось їй грає на дуду,

Подивлюся я піду.

Баба каже: – Не ходи!

Темні поночі сади.

Більш ефективною у роботі з відпрацювання правильного логічного наголосу буде вправа аналітичного характеру «Питання – відповідь». **Завдання:** діти, я буду повторювати одне й те саме речення (уривок з вірша Ліни Костенко «Бузиновий цар») і ставити вам різні питання. Слухайте уважно, щоб правильно відповісти на кожне питання. Свої відповіді починайте зі слова «так» [2, с. 10].

1. У садочку-зеленочку ходить вишня у віночку? (Так. У садочку-зеленочку).

2. У садочку-зеленочку ходить вишня у віночку? (Так. Ходить).

3. У садочку-зеленочку ходить вишня у віночку? (Так. Вишня).

4. У садочку-зеленочку ходить вишня у віночку? (Так. У віночку).

Хтось їй грає на дуду?

1. Хтось їй грає на дуду? (Так. Хтось).

2. Хтось їй грає на дуду? (Так. Їй).

3. Хтось їй грає на дуду? (Так. Грає).
4. Хтось їй грає на дуду, ? (Так. На дуду).

Подивлюся я піду?

1. Подивлюся я піду? (Так. Подивлюся).
2. Подивлюся я піду? (Так. Я).
3. Подивлюся я піду? (Так. Піду).

Питання до вірша Ліни Костенко «Зимові горобці».

1. Ріка заснула в берегах? (Так. Ріка).
2. Ріка заснула в берегах? (Так. Заснула).
3. Ріка заснула в берегах? (Так. В берегах).

Наступним етапом у роботі над логічними наголосами буде така вправа: діти, я буду ставити різні питання до змісту віршів, а ви відповідайте. Не забувайте голосом підкреслювати слово, без якого не вийде відповіді.

Питання до вірша Дмитра Павличка «Стежка».

«Стежка з головою вкрилася травою?»

1. Хто вкрилася з головою? (**Стежка** /з головою вкрилася/).
2. Чим вкрилася? (**Вкрилася/ травою**).
3. Як вкрилася? (**З головою** /вкрилася травою/).

Питання до вірша Дмитра Павличка «Осінь».

«А над полем нитка дзвонить, як струна?»

1. Що дзвонить? (**Нитка** /дзвонить/).
2. Де дзвонить? (**Над полем** /дзвонить/).
3. Як дзвонить? (**Як струна** /дзвонить/).

Виконуючи такі вправи, діти навчаться виокремлювати слово, на яке падає сильний логічний наголос, та почують на слух, який варіант звучить найкраще.

Робота над темпом вірша дуже важлива, адже діти повинні зрозуміти, що темп твору є характеристикою подій, дій поетичних персонажів.

Вправа 1. Послухайте уважно у моєму виконанні вірш Ліни Костенко «Баба Віхола». Які рядки я читала швидко, а які читала повільно. Чому я так читала? Які слова із твору, вам підказали, як потрібно читати вірш /повільно чи швидко/.

Баба Віхола, сива Віхола
 На металній метлі приїхала.
 В двері стукала, селом вешталась:
 – Люди добрії, дайте решето!

Читали швидко. Бо баба Віхола «прилетіла» на мітлі. Селом «вешталась», тобто «бігала швидко». (Значення слова «вешталась» слід пояснити дітям).

Ой просю ж я біле борошно,
 Бо в полях іще дуже порожньо.
 Сині пальчики – мерзне житечко.
 Нема решета, дайте ситечко!

Цю частинку читали повільніше, бо у ній передаються почуття, а не дії: Віхола жальє житечко, що мерзне, у нього «сині пальчики»,

тобто тоненькі молоді паростки. Паростки, звісно, зеленого кольору, але такі вони слабенькі, що, здається, замерзли і посиніли від холоду, як діти.

Полям їхала, в землю дихала
 Баба Віхола, сива Віхола.

Цю частинку читали швидко, адже у вірші є слово «їхала» /Віхола/.

Вправа 2. Послухайте уважно у моєму виконанні вірш Якова Щоголіва «Завірюха». Які рядки я читала швидко, а які читала повільно. Чому я так читала? Які слова із твору, вам підказали, як потрібно читати вірш.

Яків Щоголів

Завірюха

Звечоріло; ніч заходе,
 Місяць з хмари не виходе;
 Ані зіроньки не мріє,
 Тільки сніг кругом біліє.

Читали повільно, з почуттям тривоги. Бо все в природі завмерло в очікуванні якоїсь біди.

В рядках «Місяць з хмари не виходе; Ані зіроньки не мріє» описуються ознаки наближення негоди.

Ось схопилась хуртовина,
 Закурилася долина,
 І кипить мороз у полі
 На просторі та на волі.

Читали швидко, бо хуртовина «схопилась», тобто швидко почалася. Мороз «кипить» – це слово означає сильний мороз.

Виразне читання – це поєднання міміки, інтонації, голосових характеристик, а також жестів. Діти-дошкільники часто копіюють, імітують жести дорослої людини, вихователя, тому їх жести штучні, нещирі. Відповідні вправи допоможуть дітям випрацювати вміння вільно володіти жестом. Жест стане природним, щирим лише тоді, коли дитина осягне смисл вірша, зрозуміє його емоційний потенціал.

Вправа №1. Уважно послухайте вірш-страшилку у моєму виконанні. Давайте разом спробуємо підібрати голосові характеристики, рухи, жести, міміку, які відповідають змісту вірша.

З народного

Іде, іде дід, дід
 Іде, іде дід, дід
 Несе, несе міх, міх.

Голос: низький, грубий (Хто розповідає вірш? Розповідає доросла людина, яка хоче жартома налякати дитину. Отже потрібно відтворити голос дорослої людини, яка оповідає про діда старого, великого, сильного, що несе важкий міх).

Жести: тупати ногами, руками показати, що несеш важкий міх.

Поза: зігнута, адже міх важкий, потрібно передати фізичне напруження.

Отакий дідище,
Отакий страшище!

Голос: низький, грубий (дід великий – «дідище»), слово «страшище» вимовляти «страшим», неприємним голосом.

Звукопис: розтягнути звук [o], щоб підкреслити розміри діда.

Жести: руками показати, який дід великий.

Міміка: при вимові слова «страшище» на обличчі створити маску «страшну».

Отакий ногатий,
Отакий рукатий,

Голос: низький, грубий (у діда величезні ноги і руки, він «ногатий» і «рукатий»).

Звукопис: розтягнути звук [o], щоб підкреслити розміри діда, він «ногатий» і «рукатий»).

Жести: руками показати, які великі ноги і руки у діда.

Отакий носатий,
Такий бородатий!

Голос: низький, грубий, слово «носатий» вимовити «у ніс» /ринофонія/, щоб підкреслити розміри носу.

Жести: однією рукою показати великий ніс, двома руками показати величезну бороду.

Отакий дідище,
Отакий страшище!

Голос: низький, грубий (дід великий – «дідище»), слово «страшище» вимовляти «страшим», неприємним голосом.

Звукопис: розтягнути звук [o], щоб підкреслити розміри діда «дідище», «страшище».

– А я – не боюсь!

Голос: високий, дзвінкий, дитячий (Хто вимовляє ці слова? Ці слова виголошує дитина,

Яка не перелякалась, а навпаки розвеселилась, розсміялась, яка вихваляється своєю сміливістю.

Отже потрібно відтворити голос дитини, сміливої, веселої, відчайдушної.

Жести: ці слова підкреслити сильними синхронними рухами обох рук, розвести їх у різні боки.

Міміка: при вимові цих слів дитина сміється, отже міміка «весела» /брови підняті, очі широко розкриті і блищать від сміху, куточки вуст підняті вгору, цій міміці відповідає усміхнена «маска-підказка».

Вправа №2.

– За допомогою жестів передайте стан замислення, сумніву (або прохання тиші) (палець до вуст).

– За допомогою жестів передайте стан подиву, вагання, здивування, нерозуміння (підняті плечі, розведені руки).

– За допомогою жестів передайте стан переляку (сплеск долонями, хресне знамення).

– За допомогою жестів передайте стан гніву (тупання ногами).

– За допомогою жестів передайте стан радості (танцювати, обнімати іншого).

Вправа №3.

За допомогою жестів, міміки, необхідних рухів покажіть вікові стани людини: «старість», «молодість».

Підготовча робота: Спочатку уважно поспостерігайте за молодими та старими людьми. Перелічіть ознаки цих вікових станів, що ви помітили.

Ознаки старості: стан тяжко хворого, важко сісти, важко встати хода хистка, невпевнена, голова похнюплена, похилена; бажання – дістатися до ліжка до стільця і сісти або полежати.

Ознаки молодості: сила, бадьорість, голова піднята, хода швидка, впевнена, погляд веселий.

Вправа №4.

Виконайте етюд.

Уявіть, що ви крижана бурулька, яка висить під стріхою. Зимовий ранок. Сильний мороз. Бурулька спочатку холодна, застигла, вона ще не прокинулася. З появою сонця бурулька починає танути.

Засобами пантоміміки передайте її стан, почуття та зміни у її настроях.

Вправа №5.

Виконайте етюд.

Уявіть, що ви брунька на дереві. Весна. Тепло. Сонце пригріває. Брунька починає «ворушитися» і згодом вона розпускається.

Засобами пантоміміки передайте стан, почуття та зміни у настроях бруньки.

Вправа №6.

Виконайте етюд.

Уявіть, що ви кленовий листочок. Осінь. Холодний похмурий ранок. Вітру немає. Листочок повільно відривається від галузочки і падає, він кружляється плавно, а потім обережно торкається землі. Повівав легенький вітерець. Листочок ледь поворухнувся, немов би зробив слабку спробу знову піднятися і полетіти за вітром, але швидко впав знесилений.

Засобами пантоміміки передайте стан, почуття та зміни у настроях кленового листочка.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, методичні прийоми (вправи), що спрямовані на досягнення дитиною-дошкільником ролі логічного наголосу, на формування вміння відчувати і точно відтворювати смисл тексту, правильно підкреслювати найголовніші слова у реченні, у рядку вірша, на оволодіння відповідними мімікою, жестами, рухами, голосовими та інтонаційними характеристиками допоможуть

дошкільникам опанувати необхідними навичками виразного мовлення /читання/.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бабіч Н. Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990. С. 198 – 205.
 2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років /наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко [та інш.]; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
 3. Живицкая Л. В. На уроке и после урока. Дидактический материал по русскому языку: пособие для учителя начальных классов. Кировоград, 2002. 164 с.

REFERENCES

1. Babich, N. D. (1990). *Osnovy kultury movlennya* [Culture of speech fundamentals]. Lviv. S. 198 – 205.
 2. *Dytyna: Osvitnya prohrama dlya ditey vid dvokh do semy rokiv* (2016). [A child: educational programme for the children aged from two to seven / the scholastic supervisor of the project: V. O. Ohneviuk; the author's team: H. V. Bielienka, O. L. Bohinich, N. I. Bohdanets-Biloskalenko [and others]; the scholastic editor: H. V. Bielienka, M. A. Mashovets; Ministry of

Education and Sciences of Ukraine, B. Hrinchenko Kyiv University]. Kyiv. 304 s.

3. Zhivitskaya L. V. (2002). *Na uroke i poslye uroka. Didakticheskiy material po russkomu yazyku: posobiye dlya uchitelya nachalnykh klassov* [At the lesson and after the lesson. Didactic materials in the Russian language: a handbook for a primary school teacher]. Kirovograd. 164 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФЕДОТОВА Світлана Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: література, дитяча література, методика навчання літературного читання.

INFORMATION ABOUT AUTHOR

FEDOTOVA Svitlana Oleksandrivna – Candidate of Philology, assistant professor of the Department of Methodology of Preschool and Elementary School Education at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Наукові інтереси: literature, literature for children, teaching methodology of literary reading.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2022 р.

УДК: 378.016:54

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-204-264-268

ФОРОСТОВСЬКА Тетяна Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри природничих наук, хімії, географії та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9353-4017>
 e-mail: forostovskaja67@gmail.com

БОХАН Юлія Володимирівна –

кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри природничих наук, хімії, географії та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9612-7780>
 e-mail: lyuliya.bohan@gmail.com

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЗИЧНА І КОЛОЇДНА ХІМІЯ» ДЛЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ХІМІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Модернізація української освіти вимагає вдосконалення системи підготовки майбутніх вчителів, формування їхньої професійної компетентності. Зміни в освіті істотно торкаються системи підготовки педагогічних

кадрів, у тому числі й вчителів природничих наук, зокрема хімії для основної та профільної школи.

У системі підготовки майбутніх вчителів хімії важливу роль відіграє засвоєння ними курсу фізичної та колоїдної хімії, який узагальнює і систематизує теоретичні знання й